

Φιλική Εταιρεία

Των Μαρίας Ζαχαρούλα και Ιωάννας Δαμίγου, μαθητριών Β' γυμνασίου

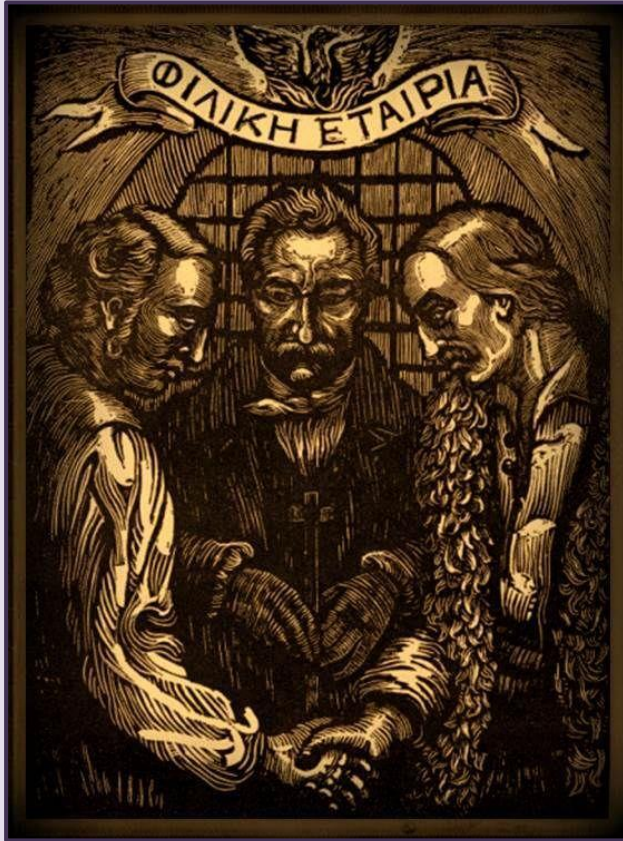
Εικόνα 1: Το έμβλημα της Φιλικής Εταιρείας

Η Φιλική Εταιρεία ήταν η σημαντικότερη από τις μυστικές οργανώσεις που σχηματίστηκαν για την προετοιμασία της Επανάστασης του 1821, για την απελευθέρωση των Ελλήνων από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ιδρύθηκε ένα κρύο βράδυ του 1814 από τρεις άνδρες που τους ένωνε ένας κοινός διακαής πόθος, η απελευθέρωση της πατρίδας τους και η αποτίναξη του τουρκικού ζυγού. Με σαφή την επίδραση των μυστικών εταιρειών της Ευρώπης αποφασίζουν τη σύσταση μιας αυστηρά συνωμοτικής οργάνωσης, η οποία θα προετοίμαζε τον ξεσηκωμό όλων των Ελλήνων.

Η αρχή

Στην Οδησό της Ρωσίας (σήμερα της Ουκρανίας), τρεις φίλοι έμποροι συναντιούνται συχνά στο λιμάνι! Είναι ο Νικόλαος Σκουφάς, ο Αθανάσιος Τσακάλωφ και ο Εμμανουήλ Ξάνθος. Στις συναντήσεις τους ανταλλάσσουν τις σκέψεις τους και τις ανησυχίες τους για την πολιτική, την κοινωνική και την οικονομική κατάσταση της εποχής τους τόσο στην Ρωσία όσο και στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, ειδικά για την Ελληνική κοινότητα. Οι επαναστατικές ιδέες είναι αυτές που κυριαρχούν στις συζητήσεις τους και αυτές που τους ενώνουν! Η επιθυμία για αλλαγή! Έτσι, αποφασίζουν και ιδρύουν την Φιλική Εταιρεία το φθινόπωρο του 1814 στο λιμάνι της Οδησού. Συμβολικά, ορίζεται ως ημερομηνία ίδρυσής της, η 14η Σεπτεμβρίου 1814, επέτειος της Ύψωσης του Τιμίου Σταυρού. Η Φιλική Εταιρεία αποτελεί μία μυστική επαναστατική οργάνωση που σταδιακά θα μεταδώσει την ιδέα της Επανάστασης και της Ελευθερίας στους Έλληνες. Όπως ο ίδιος ο Ξάνθος γράφει στα απομνημονεύματά του, βασική αποστολή της οργάνωσης είναι η:

«Ανέγερσιν και απελευθέρωσιν του Ελληνικού Έθνους και της Πατρίδος μας!»

Εικόνα 2: Οι ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας

Οι ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας

◊ Νικόλαος Σκουφάς

Ο Νικόλαος Σκουφάς γεννήθηκε στο Κομπότι της Άρτας το 1779, όνομα τι Νικόλαος Κουμπάρος, από γονείς «μεσαίας τάξης». Από τα λίγα πράγματα που ξέρουμε για τον Νικόλαο Σκουφά, ήταν επαναστάτης και ήταν και αυτός ένα σημαντικό ιδρυτικό μέλος της Φιλικής Εταιρείας. Το επώνυμο "Σκουφάς" προήλθε από το επάγγελμα που ασκούσε στα νεανικά του χρόνια, ως πιλοποιός, δηλαδή κατασκευαστής σκούφων (πίλων). Το 1813, ο Σκουφάς βρισκόταν στη Ρωσία, όπου και εγκαταστάθηκε στην Οδησό, ασκώντας χωρίς ιδιαίτερη επιτυχία το παλαιό επάγγελμά του. Με αυτόν τον τρόπο, του δόθηκε η ευκαιρία να γνωριστεί με τον Αθανάσιο Τσακάλωφ και τον Εμμανουήλ Ξάνθο.

Ο Σκουφάς ήταν κατηχημένος στις ιδέες που θα πρόβαλε στην Εταιρεία, από τον Κωνσταντίνο Ράδο, έμπορο στη Ρωσία, γεννημένο στο Τσεπέλοβο των Ιωαννίνων. Ο Ράδος είχε σπουδάσει στο Πανεπιστήμιο της Πίζας, όπου μυήθηκε στον καρμποναρισμό, και είχε προσπαθήσει να ιδρύσει το 1812 στη Μόσχα ελληνική επαναστατική εταιρεία, υπολογίζοντας στα πρώτα μέλη της και τον Σκουφά. Ο Σκουφάς ανέλαβε τη

διάδοση και την κατήχηση μελών από το πλήθος των ομογενών της Ρωσίας. Μερικά από τα μέλη που μύησε ήταν ο Γεώργιος Σέκερης, ο Αντώνιος Κομιζόπουλος, ο Νικόλαος Γαλάτης και ο Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος. Αρχικά, οι προσπάθειές του στη Μόσχα και την Πετρούπολη δεν ευδοκίμησαν, αλλά στη συνέχεια βρήκε ανταπόκριση στην Οδησό, στις αρχές του 1816.

Στην Οδησό, συνεργάστηκε με τον Άνθιμο Γαζή, ο οποίος τελικά είχε αναλάβει έναν πολύ αποφασιστικό ρόλο στη διάδοση της Φιλικής Εταιρείας, αναθέτοντάς του τη μύηση κλεφτών και αρματολών της Στερεάς Ελλάδας. Ο ίδιος ανέλαβε να διαδώσει την ιδέα της Φιλικής Εταιρείας στην Πελοπόννησο, περνώντας για αυτόν ακριβώς το σκοπό από την Κωνσταντινούπολη. Το 1818, με προτροπή του Σκουφά, η έδρα της Φιλικής Εταιρείας μεταφέρθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί ο Σκουφάς μύησε τον Πανα-

γιώτη Σέκερη (αδελφό του ήδη μνημένου Γεωργίου Σέκερη) ο οποίος έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην χρηματοδότηση του έργου της Εταιρείας. Ο Σκουφάς ισχυριζόταν ότι η έδρα της Εταιρείας έπρεπε να μεταφερθεί στην Πελοπόννησο παρά τις αντιρρήσεις των άλλων δύο συνιδρυτών.

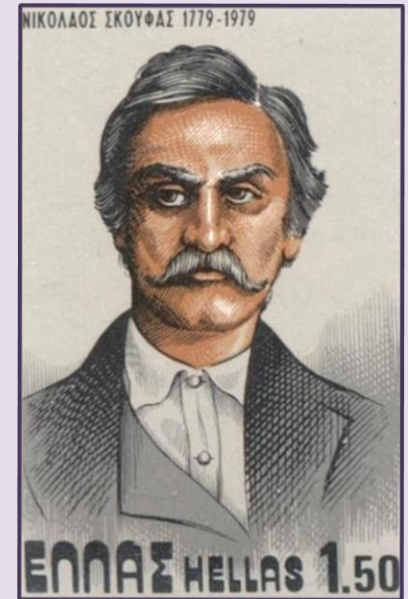
Ωστόσο, η κακή υγεία του δεν του επέτρεψε να ολοκληρώσει την αποστολή του. Στο σπίτι του, ο Εμ. Ξάνθος και η γυναίκα του, μαζί με τον γιατρό Μόσχο, περιποιήθηκαν τον άρρωστο (υπέφερε από την καρδιά του), μέχρι το τέλος της ζωής του. Πέθανε πάμπτωχος στα 40 χρόνια του, στις 31 Ιουλίου 1818 στο Μέγα Ρεύμα της Κωνσταντινούπολης και θάφτηκε στον τοπικό ναό των Ταξιαρχών.

◊ Αθανάσιος Τσακάλωφ

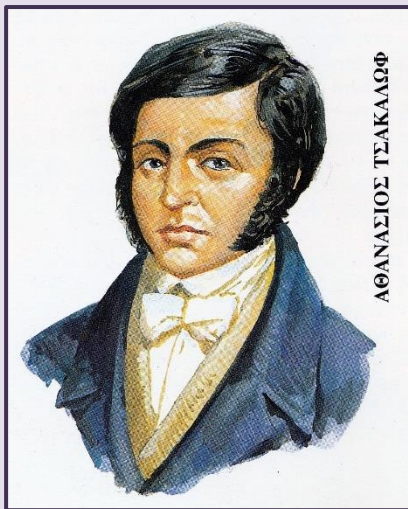
Ο Αθανάσιος Τσακάλωφ γεννήθηκε στα Ιωάννινα το 1788. Το πραγματικό του όνομα ήταν Αθανάσιος Τσάκαλος ή Αθανάσιος Τεκελής. Μαθήτευσε στη Μαρούτσειο Σχολή, φυγαδεύτηκε όμως από τα Γιάννενα, εξαιτίας του κινδύνου που διέτρεχε από τον Μουχτάρ-πασά (γιο του Αλή). Πήγε στη Μόσχα, κοντά στον πατέρα του που ήταν γουναράς. Εκεί σπούδασε και στη συνέχεια πήγε στο Παρίσι, όπου μπήκε στην οργάνωση «Ελλη-νόγλωσσο Ξενοδοχείο».

Η οργάνωση αυτή, φανερά μεν είχε σκοπό να ιδρυθούν σχολεία στην Ελλάδα, κρυφά όμως είχε απώτερο σκοπό την προετοιμασία μιας επανάστασης. Την πείρα που αποκόμισε, την διέθεσε για την προστασία της Φιλικής Εταιρείας. Γνωρίστηκε, στην Οδησό, με τον Σκουφά και τον Ξάνθο και ορκίστηκαν και οι τρεις το 1814. Κατόπιν ακολούθησε τον Άνθιμο Γαζή, σημαντικότατο μέλος της Φιλικής Εταιρείας, στην Κωνσταντινούπολη, όπου συνέχισε την κατήχηση νέων μελών, και σε αλλεπάλληλα ταξίδια στη Σμύρνη, στη Μακεδονία, στη Θράκη, φθάνοντας μέχρι και την ανατολική Θεσσαλία. Μεταξύ 1815 και 1817, ταξίδεψε στο Παρίσι, τη Μόσχα, την Κωνσταντινούπολη, το Βόλο, τη Σμύρνη, πάντα με σκοπό να διαδώσει την Εταιρεία.

Ένα από τα πρωταρχικά μέλη της Φιλικής Εταιρείας, ο Νικόλαος Γαλάτης, είχε αρχίσει να έχει αποκλίνουσα συμπεριφορά και σύντομα απέκτησε προδοτική διαγωγή, φροντίζοντας πάντα να ασκεί

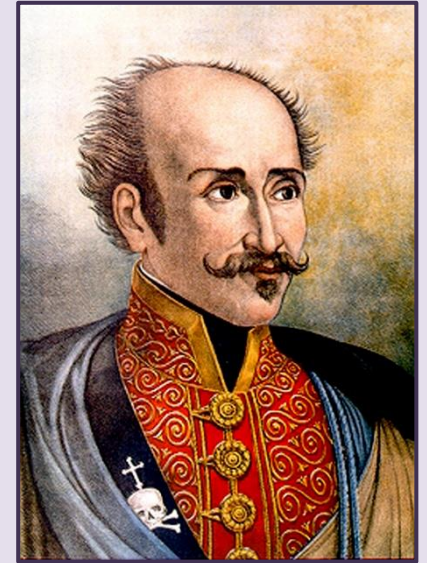

Εικόνα 3: Νικόλαος Σκουφάς. Γραμματόσημο, έκδοση 12 Μαΐου 1979.

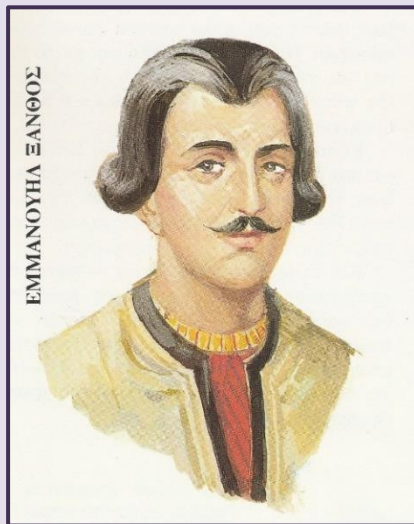

Εικόνα 4: Αθανάσιος Τσακάλωφ

ένα είδος εκβιασμού στα υπόλοιπα μέλη. Η απειλή αυτή υποχρέωσε τους επικεφαλής της οργάνωσης να αναθέσουν στον Τσακάλωφ την εξουδετέρωσή του. Σύμφωνα με τη διαταγή αυτή, ο Τσακάλωφ, συνοδευόμενος από το Δημητρόπουλο, παρέλαβε το Γαλάτη και στο ταξίδι τους στην Πελοπόννησο, πλησιάζοντας την Ερμιόνη, τον εκτέλεσαν. Ήταν Νοέμβριος του 1819. Ο Τσακάλωφ αναγκάστηκε να δραπετεύσει, καθότι θεωρήθηκε ένοχος για τη δολοφονία, και από τη Μάνη περνάει στην Πίζα της Ιταλίας, όπου και παρέμεινε έως και την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης το 1821. Αμέσως μετά την έκρηξη του κινήματος, έφτασε στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, εκεί όπου είχαν ήδη ξεκινήσει οι πρώτες μάχες. Πολέμησε ως υπασπιστής του Αλέξανδρου Υψηλάντη στη Μολδοβλαχία, στο Δραγατσάνι, στον «Ιερό Λόχο». Μετά την καταστροφή του Δραγατσανίου κατάφερε να επιστρέψει και να πολεμήσει στην Ελλάδα. Το 1822, κατέβηκε στην Πελοπόννησο, όπου πήρε μέρος σε πολλές μάχες. Με την απελευθέρωση, ήταν διορισμένος στον Καποδίστρια, υπηρέτησε στο στρατιωτικό λογιστικό του Γενικού Φροντιστηρίου και εμφανίστηκε ως πληρεξούσιος Ηπείρου στην Εθνοσυνέλευση του Άργους. Μετά από τη δολοφονία του Καποδίστρια, το καλοκαίρι του 1832, έφυγε και γύρισε στη Μόσχα, όπου πέθανε το 1851. Ο σεμνός, μορφωμένος και απλός αυτός ιδρυτής, δε ζήτησε ούτε θέσεις ούτε πρωτεία. Απεβίωσε στην Μόσχα το 1851.

Εικόνα 5: Αλέξανδρος Υψηλάντης

Εικόνα 6: Εμμανουήλ Ξάνθος

◊ Εμμανουήλ Ξάνθος

Ο Εμμανουήλ Ξάνθος (1772-1851), γεννήθηκε στην Πάτμο, όπου και σπούδασε στην «Πατμιάδα Ακαδημία». Έζησε στη Σμύρνη κι έπειτα στην Ιταλία και συγκεκριμένα στην Τεργέστη όπου και δούλεψε ως υπάλληλος σε εμπορική επιχείρηση. Το 1810 εγκαταστάθηκε στην Οδησό, και αφού δούλεψε ως γραμματικός του εμπόρου Βασιλείου Ξένη, το 1812 γνωρίστηκε στην Κωνσταντινούπολη με δύο εμπόρους από τα Ιωάννινα. Το 1814, αποφασίσανε να δημιουργήσουν δική τους εμπορική εταιρεία. Κατά το 1813, πραγματοποίησε εμπορικά ταξίδια στην Πρέβεζα, στα Ιωάννινα και στη Λευκάδα. Υπήρξε ελευθεροτέκτονας. Επιστρέφοντας στην Οδησό, ανακοίνωσε στους Αθανάσιο Τσακάλωφ και Νικόλαο Σκουφά τις ιδέες του. Αυτό οδήγησε στη συνεργασία τους για την ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας το 1814. Ανέλαβε καθήκοντα ταμιά και γραμματέα, ενώ παράλληλα χρησιμοποιήθηκε ως

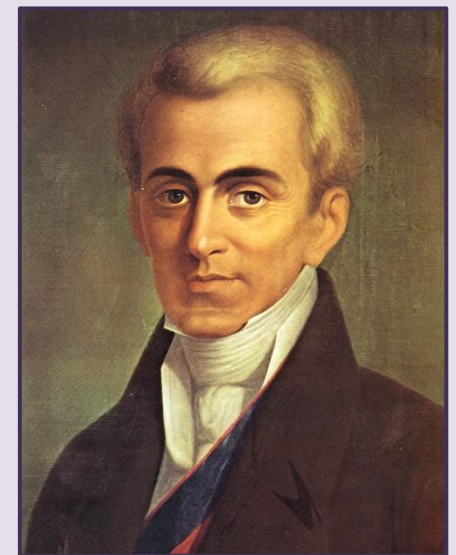

Εικόνα 7: Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης διερχόμενος τον Προύθο, πίνακας του Πέτερ φον Ες στη Στοά του Μονάχου. Εμπνευσμένος από την Επανάσταση στη Μολδοβλαχία.

σύνδεσμος με τα άλλα ηγετικά μέλη, όπως τον Παναγιώτη Αναγνωστόπουλο. Είχε το ψευδώνυμο «Θεοδωρίδης». Το 1819 ο Ξάνθος μετέβηκε στη Ρωσία, με σκοπό να προτείνει την αρχηγία της Φιλικής Εταιρείας στον Ιωάννη Καποδίστρια, πρόσωπο που οι τρεις ιδρυτές οραματίζονταν ως την «Ανωτάτη Αρχή». Έφτασε τον Ιανουάριο του 1820 στην Αγία Πετρούπολη, όπου και συνάντησε την άρνηση του Καποδίστρια να αναλάβει την αρχηγία. Ο Καποδίστριας, γνωρίζοντας τις δυσμενείς συνθήκες που επικρατούσαν στην Ευρώπη έναντι των φιλελευθέρων και εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων των λαών και υπολογίζοντας τις συνέπειες μιας λαϊκής εξέγερσης, προσπάθησε να πείσει τον Ξάνθο για την ανάγκη να αναβληθούν οι επαναστατικές ενέργειες, ωστόσο έρθουν πιο κατάλληλες περιστάσεις που θα ευνοήσουν την απόπειρα αυτή. Έτσι, ο Ξάνθος πρότεινε την αρχηγία της Εταιρείας στον Αλέξανδρο Υψηλάντη, πρόσωπο που έχαιρε της εκτίμησης των συμπατριωτών του και που, ως υπασπιστής του τσάρου, θα μπορούσε ίσως να επηρεάσει θετικά τη στάση της Ρωσίας για πιθανή επανάσταση στον ελλαδικό χώρο, ο οποίος και δέχτηκε. Από εκείνη τη στιγμή, ο Εμμανουήλ Ξάνθος διατήρησε στενή συνεργασία με τον Υψηλάντη κι έγιναν προσπάθειες για το συντονισμό του έργου στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες.

Μετά την αποτυχία της επανάστασης στη Μολδοβλαχία, ο Εμμ. Ξάνθος μετέβηκε στην Ιταλία και συνέχισε προς την Πελοπόννησο, η οποία είχε ήδη επαναστατήσει. Στην περιοχή αυτή έμεινε ως το 1826. Έπειτα έφυγε για την Αυστρία, προκειμένου να οργανώσει την απόδραση από το Μουγκάτς του Αλέξανδρου Υψηλάντη. Η επιχείρηση απέτυχε και αναγκάστηκε να φύγει για τη Βλαχία. Έμεινε στο Βουκουρέστι για αρκετά χρόνια. Επέστρεψε στην Ελλάδα το 1837. Δυο χρόνια αργότερα, διορίστηκε σε διοικητική θέση στην Ύδρα κι αργότερα στο Ελεγκτικό Συνέδριο, απολύθηκε όμως ύστερα από λίγο καιρό. Έζησε τα υπόλοιπα χρόνια της ζωής του σε πλήρη ανέχεια, μάταια αποζητώντας από το Δημόσιο σύνταξη, ή έστω ένα ελάχιστο βοήθημα.

Κατηγορήθηκε από τον Παναγιώτη Αναγνωστόπουλο, ότι καταχράστηκε χρήματα της Φιλικής

Εικόνα 8: Ιωάννης Καποδίστριας

Εταιρείας. Απέσεισε την κατηγορία αυτή το 1837, στην Αθήνα. Με σκοπό να αφήσει παρακαταθήκη το βίο του, έγραψε το 1845 τα «Απομνημονεύματα» του. Τον δικαίωσε η Ανωτάτη Επιτροπή του Αγώνα και τον κατέταξε στην «Εξάιρετον και Ανωτέραν Πάσης Τάξεως Θέσιν». Είχε κάνει οικογένεια αλλά δεν απέκτησε παιδιά. Πέθανε σαν απλός ιδιώτης –πάμφτωχος– στην Αθήνα στις 28 Νοεμβρίου του 1851.

Εικόνα 9: Έγγραφο με τη σφραγίδα της Φιλικής Εταιρείας

μειώνονται αθρόες μηήσεις. Κατά τη διάρκεια του 1820 εξαπλώνεται σε όλες σχεδόν τις περιοχές της Ελλάδας και τις περισσότερες ελληνικές παροικίες του εξωτερικού. Χιλιάδες υπολογίζονται οι μνημένοι, μολονότι είναι γνωστά μόνο 1096 ονόματα. Τους πρώτους μήνες του 1821 τα μέλη της αριθμούν δεκάδες χιλιάδες.

Στις γραμμές της συσπειρώνονται κυρίως έμποροι και μικροαστοί, αλλά και Φαναριώτες και κοτζαμπάσηδες και κληρικοί, πρόσωπα που θα διαδραματίσουν αγωνιστικό ρόλο (θετικό ή αρνητικό) στον αγώνα για την ανεξαρτησία, όπως οι οπλαρχηγοί Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, Οδυσσέας Ανδρούτσος, Αναγνωσταράς, ο αρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δικαίος (Παπαφλέσσας), οι Φαναριώτες Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος και Νέγρης, οι Υδραίοι μεγαλοκαρaboκύρηδες Κουντουριώτηδες, οι μεγαλοκοτζαμπάσηδες Ζαΐμης, Λόντος, Νοταράς, ο μητροπολίτης Παλαιών Πατρών Γερμανός κ.ά.

Ο σκοπός της Φιλικής Εταιρείας

Σκοπός της Φιλικής Εταιρείας ήταν η γενική επανάσταση των Ελλήνων για την «ανέγερσιν και απελευθέρωσιν του Ελληνικού Έθνους και της Πατρίδος μας», όπως μας πληροφορεί ο ίδιος ο Ξάνθος. Και σημειώνει στα «Απομνημονεύματά» του: ..δια να ενεργήσωσι μόνοι των ό,τι ματαιίως από πολλού χρόνου ήλπιζον από την φιλανθρωπίαν των χριστιανών βασιλέων».

Η πορεία ανάπτυξής της είναι εντυπωσιακή. Το διάστημα 1814-1816 τα μέλη της αριθμούν περίπου 20. Ως τα μέσα του 1817 αναπτύσσεται κυρίως μεταξύ των Ελλήνων της Ρωσίας και της Μολδοβλαχίας, αλλά και πάλι τα μέλη της δεν υπερβαίνουν τα 30. Όμως, από το 1818 ση-

Η διάρθρωση της Εταιρείας και η μύηση

Η όλη διάρθρωση της Φιλικής Εταιρείας στηρίχθηκε στα οργανωτικά πρότυπα των Καρμπονάρων και των Ελευθεροτεκτόνων. Οι ιδρυτές, δηλαδή, της Εταιρείας πήραν αρκετά στοιχεία από τις τεκτονικές στοές. Για παράδειγμα, δημιούργησαν ένα μυστικό αλφάβητο με τα «γράμματα των ιερέων», που αποτελούνταν από ελληνικά στοιχεία και αραβικούς αριθμούς. Βέβαια η Φιλική Εταιρεία δεν ήταν παρακλάδι μασονικής στοάς, αλλά χρησιμοποίησε στοιχεία από τον μασονισμό αποσκοπώντας στο να διατηρήσει την μυστικότητά της. Επιπλέον τα ιδρυτικά στελέχη χρησιμοποιούσαν αλφαβητικά ψευδώνυμα, ώστε να διατηρηθεί μυστική η ταυτότητά τους. Έτσι λοιπόν το ΑΒ αντιστοιχούσε στον Τσακάλωφ, το ΑΓ στον Σκουφά και το ΑΔ στον Ξάνθο.

Η ηγετική της ομάδα αποκαλείτο «η Αόρατος Αρχή» και περιβλήθηκε από την πρώτη στιγμή με τέτοια μυστική αίγλη, ώστε να πιστεύεται ότι συμμετείχαν σε αυτήν πολλές σημαντικές προσωπικότητες, όχι μόνον Έλληνες μα και ξένοι, όπως ο τσάρος Αλέξανδρος Α΄ της Ρωσίας. Στην πραγματικότητα, τον πρώτο καιρό ήταν μόνο οι τρεις ιδρυτές της. Κατόπιν, από το 1815 έως το 1818, προστέθηκαν άλλοι πέντε και μετά το θάνατο του Σκουφά προστέθηκαν άλλοι τρεις.

Το 1818, η Αόρατη Αρχή μετονομάστηκε σε «Αρχή των Δώδεκα Αποστόλων» και κάθε Απόστολος επωμίστηκε την ευθύνη μιας μεγάλης περιφέρειας. Οι Απόστολοι της Φιλικής Εταιρείας ήταν δώδεκα και ορίστηκαν από τον Σκουφά, όταν πήγε στην Κωνσταντινούπολη την άνοιξη του 1818. Αυτοί ήταν οι ακόλουθοι: ο Γεωργάκης Ολύμπιος για τη Σερβία, ο Βατικιώτης για τη Βουλγαρία, ο Πεντεδέκας για τη Ρουμανία, ο Λουριώτης για την Ιταλία, ο Αναγνωσταράς για τα νησιά του Σαρωνικού, ο Χρυσοσπάθης για τη Μεσσηνία, ο Φαρμάκης για τη Μακεδονία και Θράκη, ο Κροκίδας για την Ήπειρο, ο Πελοπίδας για την Πελοπόννησο, ο Ίπατρος για την Αίγυπτο, ο Κατακάζης για τη Νότια Ρωσία και ο Κυριάκος Καμαρηνός για τον Πετρόμπεη της Μάνης.

Εικόνα 10: Εφοδιαστικό έγγραφο μέλους της Φιλικής Εταιρείας. Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα.

Όλοι αυτοί, μετά το θάνατο του Σκουφά, διασκορπίστηκαν στις περιφέρειες που τους ορίστηκαν και άρχισαν να μυούν τους Έλληνες στους σκοπούς της Φιλικής Εταιρείας. Ανάμεσα σ' αυτούς πεφωτισμένοι λόγιοι και επιστήμονες της εποχής, αλλά και προεστοί όπως ο Κόντε Ιωάννης Κεφαλάς από την Ήπειρο και άλλοι εξέχοντες άνδρες.

Η δομή ήταν πυραμιδοειδής και στην κορυφή δέσποζε η «Αόρατος Αρχή». Κανείς δε γνώριζε ούτε είχε δικαίωμα να ρωτήσει ποιοι την αποτελούσαν. Οι εντολές της εκτελούνταν ασυζητητί, ενώ τα μέλη δεν είχαν δικαίωμα να λαμβάνουν αποφάσεις. Η Εταιρεία αποκαλείτο «Ναός» και είχε αρχικά τέσσερις βαθμίδες μύησης: α) οι αδερφοποιητοί ή βλάμηδες, β) οι συστημένοι, γ) οι ιερείς και δ) οι ποιμένες. Όταν το 1818 η εταιρεία μετέφερε την έδρα της στην Κωνσταντινούπολη, δημιουργήθηκαν ακόμα δύο βαθμοί, ε) οι αφιερωμένοι και στ) οι αρχηγοί των αφιερωμένων, οι οποίοι δίνονταν αποκλειστικά σε στρατιωτικούς. Αργότερα συμπληρώθηκαν από ζ) τους απόστολους και η) το Γενικό Επίτροπο της Αρχής, τίτλος που δόθηκε στον Αλέξανδρο Υψηλάντη, όταν δέχτηκε την αρχηγία της Φιλικής Εταιρείας (1820).

Εικόνα 11: Ο όρκος, ελαιογραφία του Διονύσιου Τσόκου (1849). Σύμφωνα με την παράδοση απεικονίζεται ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, Αρχιστράτηγος της Ελληνικής Επανάστασης, ενώ ορκίζεται στο Ευαγγέλιο. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο Ελλάδος, Αθήνα.

Οι ιερείς ήταν επιφορτισμένοι με το έργο της μύησης στους δύο πρώτους βαθμούς. Όταν ο Ιερέας πλησίαζε κάποιον, σιγουρευόταν για τη φιλοπατρία του και τον κατηχούσε πλαγίως στους σκοπούς της Εταιρείας, οπότε το τελευταίο στάδιο ήταν να ορκιστεί. Τότε τον πήγαινε σε κάποιον κληρικό—κάτι καθόλου εύκολο αν ο ιερέας δεν ήταν ήδη μνημένος. Πήγαινε και έβρισκε τον ιερέα και του έλεγε ότι ήθελε να ορκίσει κάποιον για προσωπική τους υπόθεση, προκειμένου να διαπιστώσει ότι λέει την αλήθεια. Ο κληρικός φορούσε το πετραχήλι και έπαιρνε το Ευαγγέλιο, οπότε ο κατηχητής έπαιρνε παράμερα τον υποψήφιο και του υπαγόρευε ψιθυριστά τον «μικρό όρκο», τον οποίο έπρεπε να τον επαναλαμβάνει ο κατηχούμενος χαμηλόφωνα τρεις φορές.

«Ορκίζομαι εις το όνομα της αληθείας και της δικαιοσύνης, ενώπιον του Υπερτάτου Όντος, να φυλάξω, θυσιάζων και την ιδίαν μου ζωήν, υποφέρων και τα πλέον σκληρά βάσανα το μυστήριον, το οποίον θα

μου εξηγηθεί και ότι θα αποκριθώ την αλήθειαν εις ό,τι ερωτηθώ».

Όταν γινόταν αυτό, ο κατηχητής πλησίαζε τον υποψήφιο στον ιερέα και τον ρωτούσε:

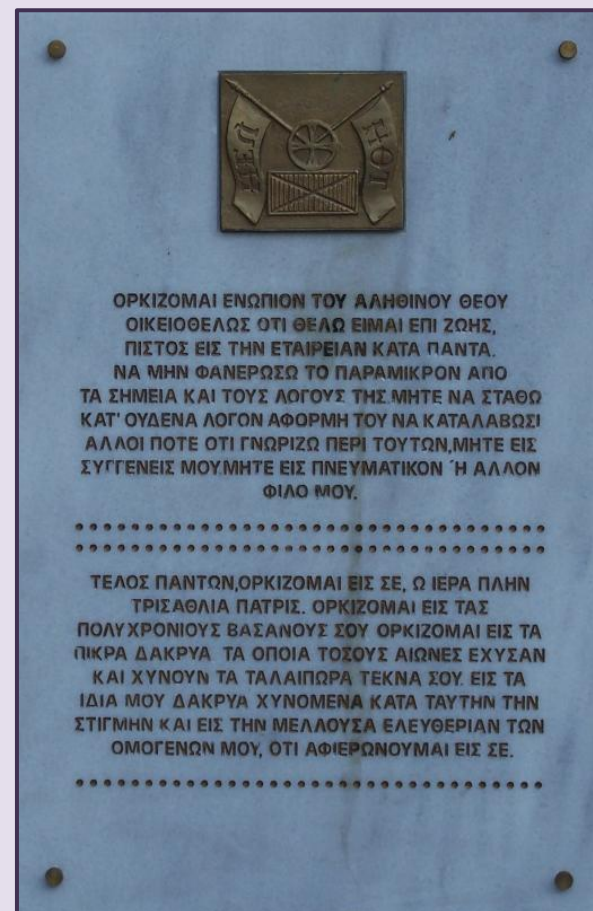
«Είναι αληθινά, αδελφέ, αυτά που μου επανέλαβες τρεις φορές;»

«Είναι και θα είναι αληθινά και για την ασφάλειά τους ορκίζομαι στο Ευαγγέλιο», απαντούσε ο υποψήφιος. Την ίδια περίπου ερώτηση, έκανε και ο κληρικός και αφού έπαιρνε καταφατική απάντηση, τον όρκιζε στο Ευαγγέλιο, δίχως να γνωρίζει την ουσία της υπόθεσης».

Από εκεί και μετά ο μυσούμενος θεωρείτο νεοφώτιστο μέλος της Εταιρείας, ήταν δηλαδή Βλάμης, με όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις. Ο Φιλικός με το βαθμό του Ιερέα είχε αμέσως την υποχρέωση να του δείξει όλα τα σημάδια αναγνώρισης μεταξύ των Βλάμηδων. Τόσο οι Βλάμηδες όσο και οι Συστημένοι αγνοούσαν τους επαναστατικούς σκοπούς της οργάνωσης. Ήξεραν μόνο πως υπήρχε μια Εταιρεία που πασχίζει για το γενικό καλό του έθνους, η οποία συμπεριελάμβανε στους κόλπους της και σημαντικά πρόσωπα. Κάτι τέτοιο διαδιδόταν σκόπιμα, για να τονώνεται το ηθικό των μελών αφενός και αφετέρου για να γίνεται ευκολότερα ο προσηλυτισμός.

Οι «Φιλικές»

Οι πληροφορίες σχετικά με την συμμετοχή των γυναικών στη Φιλική Εταιρεία είναι ελάχιστες και αμφισβητήσιμες καθώς, όπως είναι γνωστό, επρόκειτο αφ' ενός για μυστική οργάνωση όπου τηρείτο η μυστικότητα, έδιναν όρκο πίστης και επικοινωνούσαν με κώδικες, ψευδώνυμα και συνθηματικές λέξεις, άρα δεν υπάρχουν διαθέσιμα επαρκή τεκμήρια, και αφ' ετέρου, απαγορευόταν από το καταστατικό της εταιρείας η συμμετοχή των γυναικών. Η θέση της γυναίκας στην οθωμανική κοινωνία της εποχής, εκτός της δημόσιας σφαίρας, δεν ευνοούσε την προσέγγιση και τον προσηλυτισμό στη Φιλική Εταιρεία. Στον κατάλογο που παραθέτει ο Ιωάννης Φιλήμων, στο βιβλίο του «Δοκίμιον ιστορικών περί της ελληνικής επαναστάσεως», δεν υπάρχει κανένα

Εικόνα 12: Ο Όρκος της Φιλικής Εταιρείας.

Εικόνα 13

Μάρτιο του 1820, η γυναίκα όχι μόνο ορκίστηκε στη μυστική οργάνωση αλλά αναλαμβάνει και ενεργό δράση σχετικά με την συγκέντρωση χρημάτων για την ετοιμασία της Επανάστασης.

Στην πορεία και άλλες γυναίκες άρχισαν να μπαίνουν στο νόημα της οργάνωσης. Σημαντική είναι η συμβολή της Μαριγώς Ζαραφοπούλα που γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, αδελφής του Φιλικού Χατζή Βασίλη Σαράφη, στενού συνεργάτη του Περαιβού, του Παπαφλέσσα και άλλων Εταίρων. Βοήθησε με υποθέσεις της Φιλικής Εταιρείας, «κατασκόπευε» και συνέβαλε

γυναικείο όνομα. Καταγράφεται μόνο η περίπτωση της Κυριακής Ναύτη. Παρόλα αυτά, για τη Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα και τη Μαντώ Μαυρογένους υπάρχουν σημαντικές ενδείξεις που υποδεικνύουν πως ήταν μνημένες στη Φιλική Εταιρεία, καθώς επίσης και για άλλες λιγότερο γνωστές ή αφανείς «ηρωίδες» της Επανάστασης. Κάποιες από αυτές ήταν:

Η Ελισάβετ Υψηλάντη, Ελληνίδα αριστοκράτισσα από σημαντική οικογένεια της Μολδαβίας με καταγωγή από την Βόρειο Ήπειρο. Υπήρξε κατά την προεπαναστατική περίοδο του 1821 η δεύτερη σύζυγος του Ηγεμόνα της Μολδοβλαχίας, Κωνσταντίνου Υψηλάντη. Χαρακτηρίστηκε ως η «Πρωτομάνα των Φιλικών», καθώς ήταν εκείνη που οργάνωσε τις προκαταρτικές συναντήσεις προσωπικοτήτων της εποχής στα σαλόνια της, με το πρόσχημα φιλολογικών συναντήσεων, οι οποίες οδήγησαν τελικά στη σύσταση της Φιλικής Εταιρείας, της οποίας η ίδια υπήρξε ένα από τα πρώτα γυναικεία μέλη. Η αρχόντισσα από το Κίεβο της Ρωσίας, μαζί με την ευχή της στους υιούς της να τρέξουν στον αγώνα για την ελευθερία της Ελλάδας, προσέφερε στον Αγώνα και ολόκληρη την περιουσία της.

Η Κυριακή Ναύτη σύζυγος του γιατρού, Μιχαήλ Ναύτη, ανακαλύπτει στις αρχές του 1820 μυστικά έγγραφα σχετικά με την δράση της Φιλικής Εταιρείας στο γραφείο του άντρα της. Η αποκάλυψη αυτή θέτει σε κίνδυνο της μυστικότητας της εταιρείας και τίθεται ζήτημα σοβαρό για το τι πρέπει να γίνει με την γυναίκα του Ναύτη. Τον

στο να δραπετεύσουν οι γιοι του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη που διέμεναν στην Κωνσταντινούπολη ως αιχμάλωτοι. Κυνηγημένη από την Πόλη, η Ζαραφοπούλα κατάφερε να μεταβεί στην Ύδρα, κομίζοντας μαζί της μεγάλο χρηματικό ποσό το οποίο διέθεσε για τις ανάγκες της επανάστασης. Την προσφορά της στον αγώνα, πιστοποίησαν με σχετικά έγγραφα αρκετοί σημαντικοί οπλαρχηγοί όπως οι Γενναίος Κολοκοτρώνης, Χατζηχρήστος Νικηταράς κ.ά.

Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα

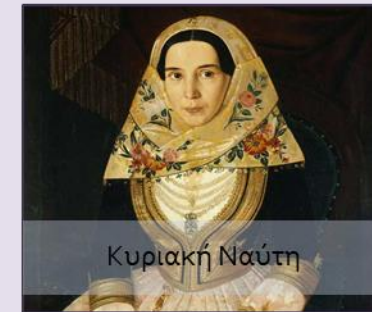
Μαντώ Μαυρογένους

Μαριγώ Ζαραφοπούλα

Δόμνα Βισβίζη

Κυριακή Ναύτη

Εικόνες 14, 15, 16, 17 και 18

Σχετικά με την Ευφροσύνη Νέγρη, κάνει λόγο η συγγραφέας Παρρέν: «Ειργάσθη, προς διάδοσιν των κυφορουμένων τότε φιλελευθέρων ιδεών και η αίθουσα της απετέλει το κέντρον των μυστικών συναθροίσεων των μεμυημένων ομογενών. Υπό τας μυροβόλους ανθοδέσμας των πολυτελών δοχείων, εκρύβοντο τα εγχειρίδια και τα όπλα, τα οποία κρυφά και μεταξύ δύο φιλοφρονήσεων μετεβιβάζοντο εις τους ήρωας, οίτινες υπό τοιούτων γυναικών ενεθαρρύνοντο εις την ευγενή και μεγάλην απόφασιν να πληρώσωσι με το αίμα τους την ελευθερία της χώρας των».

Ακόμα γίνεται λόγος για την Ρωξάνη Σούτσου και Δόμνα Βισβίζη. Από μια επιστολή της που σώζεται και αναφέρεται στο ξεκίνημα της Επανάστασης στο Ιάσιο, διαφαίνεται τόσο η γνώση απορρήτων υποθέσεων όσο και η ενεργός δράση της Ρωξάνης στον χώρο της Φιλικής Εταιρείας. Η Ρωξάνη Σούτσου ήταν γυναίκα ενός σημαντικού προσώπου της Φιλικής Εταιρείας και τελευταίου Έλληνα ηγεμόνα της Μολδαβίας, του Μιχαήλ Σούτσου, στενού συνεργάτη του Αλέξανδρου Υψηλάντη. Η Θρακιώτισσα Δόμνα Βισβίζη λέγεται ότι μύηθηκε κι αυτή στην Φιλική Εταιρεία από τον άντρα της Χατζηαντώνη Βισβίζη. Ξόδεψε όλη την περιουσία της στην συντήρηση του πλοίου της που πρόσφερε στον αγώνα.

Εικόνα 19: Παπαφλέσσας

Η πορεία προς την Επανάσταση

Τον Απρίλιο του 1820 ο Αλέξανδρος Υψηλάντης ανέλαβε την αρχηγία της Φιλικής Εταιρείας. Οι συνθήκες έδειχναν πλέον αρκετά ώριμες για να εκδηλωθεί η εξέγερση και εκπονήθηκε ένα μεγαλόπνοο σχέδιο. Πιστεύεται πως το σχέδιο ήταν αρχικά να ξεσπάσει ταυτόχρονα επανάσταση Σέρβων και Μαυροβουνίων, καθώς και στη Μολδοβλαχία. Παράλληλα να κάψουν τον τουρκικό στόλο στην Κωνσταντινούπολη, και να ηγηθεί ο Υψηλάντης της επανάστασης στην Πελοπόννησο.

Νεότερη μελέτη δείχνει ότι ως αρχική εστία της Επανάστασης είχε επιλεγεί η Πελοπόννησος. Αυτό προκύπτει από τη μεγάλη συγκέντρωση "αποστόλων" και μυσέων της Εταιρείας στην περιοχή. Επιδιώχθηκε μάλιστα η δημιουργία ενός κύκλου μελών με ηγετικές θέσεις στην τοπική κοινωνία. Το 1820, μετά από αίτημα Πελοποννήσιων προεστών και ιεραρχών δημιουργήθηκε η Εφορία της Πελοποννήσου ή της Πάτρας, όπως συχνά αναφέρεται στις πηγές. Πηγές δείχνουν ότι οι αρμοδιότητες της εφορίας Πελοποννήσου ήταν παρόμοιες με αυτές των άλλων εφοριών, ενώ η εξουσία της Αρχής δεν αμφισβητήθηκε από τους Πελοποννήσιους. Αντίθετα, από τις πηγές φαίνεται ότι οι τοπικές ηγεσίες της Πελοποννήσου κινήθηκαν προς την ενσωμάτωσή τους σε μοντέρνες πολιτικές και επαναστατικές δομές (όπως η Φιλική Εταιρεία), δίκτυα και σχέσεις εξουσίας. Αυτό εξηγεί και το μεγάλο βαθμό νομιμοφροσύνης που έδειξαν οι κοτζαμπάσηδες και οι ιεράρχες της Πελοποννήσου προς τη Φιλική Εταιρεία στους λίγους μήνες μέχρι την έναρξη της Επανάστασης. Αποδέχτηκαν τις αποφάσεις-εντολές της Εταιρείας για την έναρξη της Επανάστασης και τις υλοποίησαν. Η μυστική συνέλευση της Βοστίτσας (Ιανουάριος 1821) ήταν μια διευρυμένη σύσκεψη των μελών της εφορίας με τον απόστολο του Υψηλάντη, τον Γρηγόριο Δικαίο-Παπαφλέσσα. Πιστεύεται ότι στη Βοστίτσα υπήρξαν συγκρούσεις απόψεων και αντιρρήσεις, αλλά έγινε και η αποδοχή του σχεδίου για μετάβαση του Αλέξανδρου Υψηλάντη στη Μάνη και έναρξη της Επανάστασης.

Εικόνα 20: Συνέλευση Βοστίτσας, Ιανουάριος του 1821.
Χαρακτικό του Κωνσταντίνου Κλουβάτου

Για ανεξιχνίαστους λόγους και αφού κάποια από τα σχέδια της Εταιρείας είχαν ήδη προδοθεί ή διαρρεύσει, η επανάσταση κηρύχθηκε το Φεβρουάριο του 1821 στο Ιάσιο, πρωτεύουσα της Μολδαβίας. Στις 24 Φεβρουαρίου κυκλοφόρησε η περίφημη προκήρυξη του Υψηλάντη, «ΜΑΧΟΥ ΥΠΕΡ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ», στην οποία ανταποκρίθηκαν αρκετοί Έλληνες, μεταξύ των οποίων οι νέοι. Όμως η Ρωσία δεν ήλθε ως αναμενόμενος αρωγός, ενώ το Πατριαρχείο, κατόπιν πιέσεων της Πύλης, αφόρισε επισήμως στις 23 Μαρτίου τον Αλέξανδρο Υψηλάντη και τον Μιχαήλ Σούτσο, μαζί με όλους τους επαναστάτες:

Εικόνα 21: Ο Ιερός Λόχος μάχεται στο Δραγατσάνι. Λιθογραφία, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Εικόνα 22: Χάρτης της Επανάστασης στη Μολδοβλαχία

«[...] θέλοντες (οι επαναστάτες) να διαταράξωσιν την άνεσιν και ησυχίαν των ομογενών

μας πιστών ραγιαδων της κραταιάς βασιλείας την οποίαν απολαμβάνουσιν υπό την αμφιαφή αυτής σκιά με τόσης ελευθερίας προνόμια, όσα δεν απολαμβάνει άλλο έθνος υποτελές και υποκείμενον... να διακηρύξετε την απάτην των ειρημένων κακοποιών και κακοβούλων ανθρώπων και να τους αποδείξετε και να τους στηλιτεύετε πανταχού ως κοινούς λυμεώνας και ματαιόφρονας... και παραδίδοντας και εκείνους τους απλουστέρους, όσοι ήθελον φορασθή, ότι ενεργούν ανοίκεια του ραγιαδικού χαρακτήρος [...].»

Μπορεί η μάχη του Δραγατσανίου (Ιούνιος 1821) να οδήγησε στη σφαγή των νέων του Ιερού Λόχου και στη συντριβή του κινήματος στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, αλλά απέτέλεσε τον ιδανικό αντιπερισπασμό για να κηρυχθεί Επανάσταση στην Ελλάδα.

 Οι πηγές αφηγούνται...

1. Επιστολή του Αλέξανδρου Υψηλάντη στον Εμμανουήλ Ξάνθο, Ιάσιο, 26 Φεβρουαρίου 1821

«Ο ενθουσιασμός είναι τεράστιος εδώ, δεν ξέρω πού να βάλω αυτούς που φτάνουν. Πρέπει να μαζευτούν από παντού χρήματα, το ίδιο και άρματα και... και... ξέρω ότι ο ζήλος σου, Ξάνθε μου, κάτι θα κάμει. Ελπίζω, με τη βοήθεια του Θεού να δοξαστούμε με το υπέρτατο όνομα των ελευθερωτών της Πατρίδας».

Εμμανουήλ Ξάνθου, Απομνημονεύματα περί της Φιλικής Εταιρίας, επιμέλεια Απ. Β. Δασκαλάκης, Αθήνα 1991, σ. 162.

2. Η καταστροφή του Ιερού Λόχου

«Έτσι χάθηκε μέσα σε λίγη ώρα μία από τις γλυκύτερες ελπίδες της Ελλάδας, ο Ιερός Λόχος. Αλλά, έστω και αν νικήθηκε, αφού εγκαταλείφθηκε μόνος και τόσο ολιγάριθμος απέναντι σε υπεράριθμο εχθρό, επιβεβαίωσε, υπό την ηγεσία πατριώτη και γενναίοψυχου αρχηγού, του Νικολάου Υψηλάντη, τι μπορεί να κατορθώσει το πατριωτικό αίσθημα, η στρατιωτική τάξη και η αγάπη προς κάθε τι το ευγενές νέων καλής ανατροφής, έστω κι αν αυτοί μόλις είχαν επιστρατευθεί και μόλις είχαν διδαχθεί τη χρήση της λόγχης. Ως τέτοιος ο νέος Ιερός Λόχος αναδείχθηκε αντάξιος της τιμής του αρχαίου και όπως εκείνος γράφτηκε στην αρχαία ελληνική ιστορία, έτσι και αυτός γράφτηκε στη νέα, γενόμενος σε μικρογραφία το πιστό αντίγραφο του πρωτοτύπου. Ευτυχισμένες οι ψυχές των ιερολοχιτών! Με όση προθυμία και τιμή προσήλθατε σφάγια ιερά υπέρ της πατρίδας, με τόση χάρη να δεχθείτε από τις ουράνιες δυνάμεις την τιμή εκείνη, την οποία ως οφειλή προσφέρει στο όνομα και τη μνήμη σας το σύνολο των γνήσιων βλαστών της Ελλάδας».

Ιωάννου Φιλήμονος, Δοκίμιον Ιστορικόν περί της Ελληνικής Επανάστασεως, Αθήνα 1859, σ. 183.

(Απόδοση στα νέα ελληνικά)

3. Εξ τον Ιερόν Λόχον

«Ας μη βρέξη ποτέ
το σύννεφον, και ο άνεμος
σκληρός ας μη σκορπίση
το χώμα το μακάριον
που σας σκεπάζει.

Ας το δροσίση πάντοτε
με τ' αργυρά της δάκρυα
η ροδόπεπλος κόρη
Και αυτού ας ξεφουτρώνουν
αιώνια τ' άνθη.

Ω γνήσια της Ελλάδος
Τέκνα ψυχάι που επέσαστε
εις τον αγώνα ανδρείως,
τάγμα εκλεκτών Ηρώων,
καύχημα νέον.

Σας άρπαξεν η τύχη
την νικητήριον δάφνην,
και από μυρτιάν σας έπλεξε
και πένθιμον κυπάρισσον
στέφανον άλλον.

Αλλ' αν τις απεθάνη
διά την πατρίδα, η μύρτος
είνε φύλλον ατίμητον,
και καλά τα κλαδιά
της κυπαρίσσου».

.....
**Ανδρέα Κάλβου, Απαντα,
εισαγωγή Κωνσταντίνου Τσάτσου,
Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών
Βιβλίων, Αθήνα 1979, σ. 109.**

Εικόνα 23: Απόσπασμα από το σχολικό βιβλίο της Στ' Δημοτικού.

Εικόνα 24: Το κρυπτογραφικό αλφάβητο της Φιλικής Εταιρείας.

Κρυπτογραφικό αλφάβητο της Φιλικής Εταιρείας																					
α	β	γ	δ	ε	ζ	θ	ι	κ	λ	μ	ν	ξ	ο	π	ρ	σ	τ	φ	χ	ψ	ω
η	ξ	υ	ψ	ω	1	2	3	4	5	6	7	4α	8	9	ο	α	β	γ	δ	9α	ε

Η Φιλική Εταιρεία ιδρύθηκε από τρεις οραματιστές κι ευπατρίδες, τον Αθανάσιο Τσακάλωφ, τον Εμμανουήλ Ξάνθο και τον Νικόλαο Σκουφά. Εκείνη την εποχή συστάθηκαν και άλλες οργανώσεις αλλά δεν μπόρεσαν να κρατηθούν κι έτσι διαλύθηκαν. Η Φιλική Εταιρεία ήρθε για να αλλάξει τα πράγματα. Οι ιδρυτές της έδωσαν στον ελληνικό λαό την ελπίδα πως θα ελευθερωθεί, που την είχε ανάγκη. Για το λόγο αυτό πολλοί Έλληνες πίστεψαν σε αυτή και το σκοπό της, την απελευθέρωση του Έθνους. Για το σκοπό αυτό εργάστηκαν ακούραστα με μεγάλο προσωπικό κόστος. Φρόντισαν κι εφοδίασαν τους επαναστάτες με απαραίτητο υλικό, έμπυχο κι άψυχο, ώστε να υπάρχουν οι καλύτερες δυνατές προϋποθέσεις για την επίτευξη του ιερού της σκοπού. Η προσφορά της Φιλικής Εταιρείας, των ιδρυτών της και των μελών της, στην Ελληνική Επανάσταση του 1821, θεωρείται υψίστης σημασίας. Θεωρείται ανεκτίμητη.

Εικόνα 25: Η σφραγίδα της Φιλικής Εταιρείας.

Σφραγίδα της μυστικής 'Αρχής της 'Εταιρείας. Τα γράμματα αντιστοιχούν στα αρχικά των κυρίων ονομάτων των 'Αρχηγών της 'Εταιρείας, στα όποια προτάσσεται του Καποδίστρια:

Ι: Ιωάννης Καποδίστριας
Α: Άνθιμος Γαζής
Α: Άθανάσιος Τσακάλωφ
Π: Παναγιώτης Σέκερης
Ν: Νικόλαος Σκουφάς

Ε: Έμμανουήλ Ξάνθος
Π: Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος
Α: Άντώνιος Κομζόπουλος
Α: Άθανάσιος Σέκερης
Τò γράμμα Ε αντιστοιχεί στη λέξη 'Ελλάς.

Πηγές

<http://hfcodessa.org/el/μουσειο/>

<https://www.vrellis.gr/filiki-etaireia/>

<https://www.sansimera.gr/articles/1400>

https://el.wikipedia.org/wiki/Φιλική_Εταιρεία

https://el.wikipedia.org/wiki/Νικόλαος_Σκουφάς

https://el.wikipedia.org/wiki/Αθανάσιος_Τσακάλωφ

https://el.wikipedia.org/wiki/Εμμανουήλ_Ξάνθος

https://el.wikipedia.org/wiki/Μουσείο_Φιλικής_Εταιρείας,_Οδησός

<https://gnl.gr/2021/06/oi-gynaikes-tis-filikis-etairias/>

<http://8dim-kaval.kav.sch.gr/i-exegersi-sti-moldovlachia/>

[https://argolikivivliothiki.gr/2020/03/17/skoufas-](https://argolikivivliothiki.gr/2020/03/17/skoufas-nikolaos/)

[nikolaos/](https://argolikivivliothiki.gr/2020/03/17/skoufas-nikolaos/)[https://argolikivivliothiki.gr/2020/03/17/skoufas-](https://argolikivivliothiki.gr/2020/03/17/skoufas-nikolaos/)

[nikolaos/](https://argolikivivliothiki.gr/2020/03/17/skoufas-nikolaos/)[https://argolikivivliothiki.gr/2020/03/17/skoufas-](https://argolikivivliothiki.gr/2020/03/17/skoufas-nikolaos/)

[nikolaos/](https://argolikivivliothiki.gr/2020/03/17/skoufas-nikolaos/)[https://argolikivivliothiki.gr/2020/03/17/skoufas-](https://argolikivivliothiki.gr/2020/03/17/skoufas-nikolaos/)

[nikolaos/](https://argolikivivliothiki.gr/2020/03/17/skoufas-nikolaos/)[https://argolikivivliothiki.gr/2020/03/17/skoufas-](https://argolikivivliothiki.gr/2020/03/17/skoufas-nikolaos/)

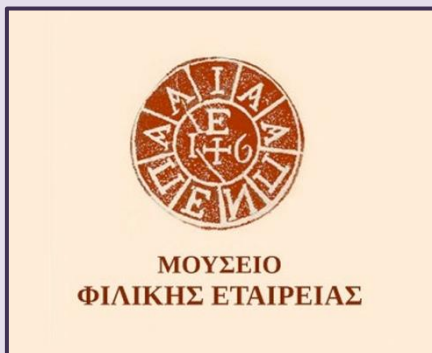
[nikolaos/](https://argolikivivliothiki.gr/2020/03/17/skoufas-nikolaos/)[https://argolikivivliothiki.gr/2020/03/17/skoufas-](https://argolikivivliothiki.gr/2020/03/17/skoufas-nikolaos/)

[nikolaos/](https://argolikivivliothiki.gr/2020/03/17/skoufas-nikolaos/)[https://argolikivivliothiki.gr/2020/03/17/skoufas-](https://argolikivivliothiki.gr/2020/03/17/skoufas-nikolaos/)

[nikolaos/](https://argolikivivliothiki.gr/2020/03/17/skoufas-nikolaos/)[https://argolikivivliothiki.gr/2020/03/17/skoufas-](https://argolikivivliothiki.gr/2020/03/17/skoufas-nikolaos/)

Επιμέλεια:

Σιάσιου Μαρία ΠΕΟ3

Εικόνα 26: Κτίριο παραρτήματος του Μουσείου Φιλικής Εταιρείας στην πλατεία Ελλήνων.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Εικόνα 27: Το Μουσείο της Φιλικής Εταιρείας στην οδό Κρέσνι Περεούλοκ (Krasnij Pereulok) αριθ. 18, στην Οδησσό, Ουκρανία. Στεγάζεται στο σπίτι του Έλληνα επιχειρηματία και εθνικού ευεργέτη Γρηγορίου Γρ. Μαρασλή (1831 – 1907), δημάρχου της πόλης της Οδησσού για δεκαέξι χρόνια, από το 1878 ως το 1895. Εδώ είχαν βρει το πρώτο τους καταφύγιο και συνεδρίαζαν οι Φιλικοί της Οδησσού. Ανακαινίστηκε με πρωτοβουλία του Ιδρύματος Ελληνικού Πολιτισμού – Παράρτημα Οδησσού και μετατράπηκε από το 1994, μαζί με τα γειτονικά του οικήματα, σε Μουσείο της Φιλικής Εταιρείας, το οποίο είχε ιδρυθεί το 1979 από το Ιστορικό Λαογραφικό Μουσείο της Οδησσού.

